

ZİRAAT FAKÜLTESİ

**BAHÇE BİTKİLERİ
ANABİLİM DALI**

***BAH 653-Bilimsel Araştırma Yöntemleri
ve Etik Dersi***

Prof. Dr. Hüsnü DEMİRSOY

ETİK, AKADEMİK ETİK AKADEMİK DEĞERLER

*BAH 653-Bilimsel Araştırma
Yöntemleri ve Etik Dersi*

Hafta-12

ETİK, AKADEMİK ETİK AKADEMİK DEĞERLER

Ahlaki davranış, insanların toplum halinde yaşamaya başlaması ve sosyal bir ortamda kendisinden başkalarını da düşünme zorunluluğu hissetmesi ile ortaya çıkmıştır. İnsanın toplum halinde yaşamaya başlamasıyla, karar ve eylemlerinde ötekileri de düşünme, dikkate alma, eylemlerinin sonuçlarından kendini sorumlu hissetme gereği de gündeme gelmiştir. Kitabın bu bölümünde etik, akademik etik ve akademik etik değerler ele alınmış ve bu alandaki kuramsal ve uygulamalı etik yaklaşımları tartışılmıştır.

ETİK KAVRAMI

Etik ve ahlak birbirinin yerine kullanılmakla birlikte aslında birbirinden farklı kavramlardır. Etik doğru ve yanlış davranışın teorisi iken ahlak onun pratiğidir (Billington, 2011). Bu iki kavram arasındaki temel farklılık, ahlakın kişilerin kendi değer ve inançlarına dayalı olması, bireyden bireye ve toplumdaki topluma değişmesidir. Bu anlamda ahlak, bireyin çocukluğunda öğrendiği, içinde yaşadığı belli bir kültür ya da grubun doğru olarak kabul ettiği ve müzakere edilmemiş gelenek ve alışkanlıkların belirlediği davranışlardır.

Ahlakın tam tersine etik, belli bir eylemi müzakere edip, açıklamayı gerektirir. Diğer yandan etik, ideal insan karakterinin temsil ettiği ilkeleri tartışan bir felsefe disiplini.

Etik, bir davranışın doğru ya da yanlış sayılma nedenleri üzerinde odaklanır.

İnsanların, kendi konumlarını ve inançlarını tutarlı önermelerle gerekçelendirmelerini ister (Lo, 1995, 5). Ahlak üzerine düşünmeye başladığınız anda, yani ahlakların felsefesini yaptığınız anda etiğin alanına girmiş olursunuz.

Etik kavramı bir yandan felsefenin bir alanını tanımlamakta diğer yandan ise bir normlar bütünü nitelenmektedir. Etik, doğru ve yanlışın sistematik olarak değerlendirildiği ve felsefenin bir alt disiplini olan bir kavramdır. Etik alanı bireylerin ve grupların bir arada yaşayabilmeleri için birbirlerine karşı olan yükümlülük ve sorumluluklarını tanımlar. Bu nedenle etik, değerlerin, tercihlerin ve eylemlerin analiz edilmesini gerektirir (Heitman, 2002, 22). Etik sorunlar kişilerin kendileriyle ve başkalarıyla olan ilişkilerinde ya da yaşadıkları durumlarda karar alırken ve eylemlerde bulunurken karşı karşıya kaldıkları değer sorunlarıdır (Kuçuradi, 2007).

Genel anlamda etik, normatif ve meta etik olmak üzere iki ana bölümde incelenebilir. Ahlaki açıdan doğru ve iyi olanın en üstün ilkelerini belirlemek normatif etiğin konusudur. Çağlar boyunca neyin iyi, neyin kötü olduğuna ilişkin ölçüler ve insan davranışları ile ilgili temel normlar bilinmek istenmiştir. Bu bakımdan normatif etik, normlar koyan ve nesnel eylemler olan bir teoridir. Yani bize ne yapmamız gerektiğini söyler ve eylemlerimiz için evrensel normlar sağlar. Meta etik ise eylemlerle ilgilenmez, değerlerin doğasını ve özelliklerini anlamaya çalışır (Kuçuradi, 2007). Diğer bir anlatımla normatif etik, etik standartlar ve onların belli eylemlere uygulanması ile ilgilenirken; meta etik, etiğin anlamını sorgular.

Diğer yandan özellikle meslek etiği gibi alanları içine alan "uygulamalı etik" kavramı da giderek daha fazla ilgi ve kabul görmektedir. Uygulamalı etik kavramının içeriği hakkında tam bir görüş birliği olmasa da etiğin günlük pratiklere yansıtılması çabası konusu genel kabul görmektedir. Biraz daha açmak gerekirse, insan ilişkilerinde uyulması gereken kurallar, sergilenmesi gereken davranışlar ve arzulanan eylemler, uygulamalı etiğin kapsamı içine girmektedir. Cevizci (2013, 24) uygulamalı etiğin iki ana daldan meydana geldiğini belirtmektedir. Bunlardan biri "meslek etiği", diğeri ise insanın karşı karşıya kaldığı ahlaki problemleri tartışan "problemler etiği'dir. Meslek Etiği kodları, somut ilke ve kuralları üretmektedir. Pek çok meslek alanı bu kapsamda kendi etik ilke ve kurallarını belirlemiş ve üyelerinin davranışlarında rehber olmasını sağlamıştır. Bir hekimin hastasıyla, bir öğretmenin öğrencisiyle ilişkilerinde bazı yasakların ve sınırların konması, mesleğin icrasında bazı sorunların ortaya çıkmadan önlenmesi gibi önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Bu açıdan uygulamalı etiğin, hem bir ilham verme, hem de sınır çizme ve eğitim işlevleri bulunmaktadır.

İnsanın eylemi, bir ilke, norm, inanç ya da değere bağlı bilinçli davranışıdır. İnsan eylemlerini, başkalarını da gözetken bir ilgi ve kaygıya bağlı olarak "iyi", "kötü", "doğru" ya da "yanlış" ölçülerine göre bazı şeyleri değerli bulma ya da bulmama yönünde değerlendirmeler yaparak gerçekleştirir (Özlem, 2010b, 20).

Bu anlamda etik, insanın eylemlerinin değerlendirilmesini yapmayı ve farklı seçeneklerden en iyi ve doğru olanın ne olduğunu belirlemeyi, eylemlerini niçin seçtiğini gerekçelendirmesini ve tüm bunları yaparken de etik bir muhakeme yapma süreçlerini içerir.

Etik, en genel anlamda insan tutum ve davranışlarının iyi-kötü, doğru-yanlış açısında değerlendirilmesi için kılavuz alınan değer, ilke ve kurallar bütünüdür. Bu anlamda etik, her türlü karar ve eylemde iyi-kötü, doğru- yanlış gibi görelî unsurlar hakkında yargılamada bulunup karar vermemizde kılavuzluk yapar. Yapmam gereken en doğru şey nedir? Nasıl yaşamalıyım? İyi bir yaşam nasıl yaşanmalıdır? Gibi karmaşık sorulara cevap vermede bireye yardım eden ve yol gösteren bir değerlendirme kaynağıdır. İnsan eylemlerinin değerlendirilmesinde üç farklı sistem kullanılabilir (Kuçuradi, 2007):

- a. Değer biçme: Değerlendirenin, değerlendirdiği şeyi bir değer yargısına dayanarak değerlendirmesidir.
- b. Değer atfetme: Değerlendirenin değerlendirdiği şeyi kendisiyle kurduğu özel ilişkiye göre değerlendirmesidir.
- c. Doğru değerlendirme: Bir kişinin eyleminin anlaşılması, eylemin gerçekleştirildiği koşullarda diğer eylemler olanaklarına göre o eylemin özelliklerinin anlaşılması ve bu eylemi gerçekleştirmiş kişinin amacının, hedefinin ve eylemler zincirinin kavranmasıdır.

İnsan, eylem ve kararlarına yol göstermek için çeşitli kılavuzlar aramış ve gerektiğinde başvurabileceği gerekçelendirme yöntemlerine ihtiyaç duymuştur. Niyet-eylem-sonuç ilişkileri, etik değerlendirme ve gerekçelendirmelerde önemli bir rol oynamıştır. Bir eylemin niyeti, eylemin kendisi ya da sonucu, o eylemin iyiliği ya da doğruluğunun belirlenmesinde bakılan ve incelenen ana unsurlar olmuştur. Aşağıda insan eyleminin doğruluğunun ya da yanlışlığının belirlenmesinde farklı önermeler ileri süren etik teorileri ele alınacaktır.

Başlıca Etik Teorileri

Çağlar boyunca iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırmak için çeşitli ölçüler arayan filozoflar etik sorunları farklı açılardan ele alan teoriler geliştirmişlerdir. Bir kısmı eylemin iyi ya da doğruluğuna karar vermek için yaratacağı sonuçlara bakarken, bazıları da niyete ya da eylemin kendisine bakmak gerektiğini ileri sürmüştür. Eylemleri ahlaken yargılamada önemli bir işlevi olan başlıca etik teoriler aşağıda kısaca tartışılmıştır.

a.Faydacılık (Utilitarianizm)

Teleolojik (sonuççu) teori de denilen ve öncülüğünü Jeremy Bentham (1748 -1832) ve John Stuart Mill'in (1806- 1873) yaptığı faydacılık teorisine göre bir eylemin doğru ya da yanlış olduğunu belirleyen nesnel ilke "fayda"dır. Faydacılara göre "Bir eylem en çok sayıda insana en büyük oranda mutluluk sağlayabildiği oranda doğrudur".

Bu kapsamda faydacılığın en önemli ayırt edici özelliği, bir eylemin sonuçlarına bakarak o eylemin yaratacağı mutluluğun kestirilmesidir. Yani faydacılık eylemi motive eden niyetle değil, eylemin sonuçları ile ilgilenir (Stroll, Long, Bourke ve Campbell, 2008, 120). Bu kapsamda ele alındığında faydacı teori başlıca dört kabul üzerinde yükselir. a) Eylemin niyeti ya da motivasyon kaynağı değil sonuçları dikkate alınmalıdır, b) Eylemin sonuçlarından kaç kişinin etkileneceği önemlidir, c) İyi sonuçlar eylemin sağladığı memnuniyet ile ölçülür, d) Her varlığın mutluluğu birey olarak aynı değerdedir (Pence, 2004, 18). Faydacı teori pratik bir bakış açısı önerse de faydanın ölçülmesinin zorluğu; çoğunluğun faydasını sağlamanın eylemin doğruluğunu garantilemek için her zaman yeterli olmadığı kısa dönemli faydanın mi uzun dönemli faydanın mi tercih edilmesi gerektiği gibi konularda ciddi eleştiriler alan bir teorik yaklaşım olmuştur.

b. Kantçı Etik Teori

Deontoloji adı da verilen ve öncülüğünü yaptığı bu teoride Immanuel Kant (1724-1804) bir eylemin doğruluk ya da yanlışlığının ölçüsü olarak eylemin sonucunu değil, ödeve uygunluğunu esas almıştır. Bir eylemin niyeti, yaratacağı sonuçlardan daha önemlidir. Çünkü eylemler ödev duygusundan kaynaklanarak yapıldığında iyidir (Pence, 2004, 16). Ahlaki davranışın, insanın öyle davranmaya zorlanmış olmasından dolayı mecbur kaldığı için yaptığı davranışlar olmadığını, insanın öyle davranması gerektiğine inandığı için yaptığı, ödevden kaynaklanan davranışları olduğunu savunur. Ona göre zorunlulukla yapılan davranışlar "ödeve uygun" davranışlardır ancak ahlaki değildirler. Oysa "ödevden kaynaklanan" davranışlar ahlaki bir nitelik taşırlar.

Bir kişinin çocuklarına yaşlanınca kendisine bakacağı için ilgi ve bakım göstermesi ödeve uygun buna karşın ebeveyn olarak çocuklarını sevip bakması gerektiğine inandığı için ilgi göstermesi ödevden kaynaklanan davranıştır (Stroll, Long, Bourke ve Campbell, 2008, 129). Eylemin kapsamı onun niyetinden kaynaklanır ve etik ilkelerin ışığında gerçekleştirilmelidir (Foster, 2001, 31).

Kant'ın koşulsuz buyruk (kategorik imperatif) olarak tanımladığı ve hiçbir koşula bağlı olmayan; bütün insanlık için geçerli olan, zamansız, evrensel, bir eylemi yalnızca kendisi için yapmayı gerektiren ve anlamı doğrudan doğruya kendinde olan buyrukları vardır. Bunlardan biri "her defasında öyle eyle ki, eyleminin ilkesi aynı zamanda genel bir yasa olabilsin" buyruğudur (Foster, 2001, 35). Kant bu buyrukla etik davranışlar göstermek için kişilerin doğa yarası gibi genel geçer, evrensel bir ahlak yasasına göre davranmalarını ister. Böyle bir ilke insanın hem kendisine koyduğu ve eylemini ona göre yönlendirmiş olduğu bir bireysel ilke hem de başkalarının da isteyebileceği ve eylemlerine temel alabilecekleri bir genel ilke olabilecektir. Böyle bir yasayı ise ancak zgr bir insan isteyebilir. Burada zgrlk ve irade ahlak yasasının seçimi, insanın ahlaki bir yaşam sürmesinin temelidir.

Kant'a göre eğer kişi başkaları tarafından koyulmuş ilkelere ve buyruklara benimsemeden, sorgusuz sualsiz boyun eğiyorsa burada bir meşruluk olabilir ama ahlakilik olmayacaktır (Özlem, 2004,70). Yukarıda tartışıldığı gibi boyun eğerek yapılan davranışlar "ödevde uygun" davranışlardır ve ahlaki değildirler. Oysa başkalarının da ilke olarak benimseyebileceği davranışlar "ödevden kaynaklanan davranışlar olacaktır. Yine Kant, ilişkilerde birbirini amaç ve araç olarak görmeyi etik bir sorun olarak ele almış ve bu konudaki ilkesini "öyle davran ki, insanlığı ister kendi şahsında, isterse başkasının şahsında olsun, her durumda asla bir araç olarak değil de kendi başına bir amaç olarak gör" biçiminde ifade etmiştir (Stroll, Long, Bourke ve Campbell, 2008, 135).

c. Feminist Etik

Feminizm hareketinin başlaması ile birlikte uzunca bir süredir feminist etik yaklaşımı da literatüre girmiştir. Feminizm, erkekleri baskın, kadınları güçsüz durumuna getiren sistemsel, yapısal ve tutumlarla ilgili engelleri ortadan kaldırmayı amaçlayan politik, ekonomik, kültürel ve sosyal bir harekettir (Tong, 1998, 261). Feminizmin temel amacı erkeklerle kadınlar arasındaki eşişsizliğin giderilmesi için gerekli önlemlerin alınmasıdır. Feminist etik, geleneksel felsefe ve etiğin yaklaşımına alternatif bir yaklaşımdır. Geleneksel etik yaklaşımlar erkek bakış ağısını yansıttığı ve kadınların bakış ağısına çok az ilgi gösterdiği için eleştirilmektedir. Erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların etik açıdan fazla olgunlaşmış olmadığına ilişkin yargılar da feminist etiğin geleneksel etiğe karşı çıkış noktalarından biridir. Feminist etik erkek ve kadınların farklı deneyimlere sahip oldukları ve bu deneyim farklılıklarının tartışma konusu edilmesi gerektiğini savunmaktadır.

